

Hertug Hans den Yngre byggede den første vejdæmning over Gabet ved Farresdam

Takket være et af de allerældste kort af god pålidelighed kan historien om Farresdam rekonstrueres med god sandsynlighed.

Kartografen hed Johannes Mejer, og han tegnede sit Als-kort med stor akkuratess og mange detaljer i 1649. For eksempel var de to dæmninger ved Mjels og Broløkke med på kortet.

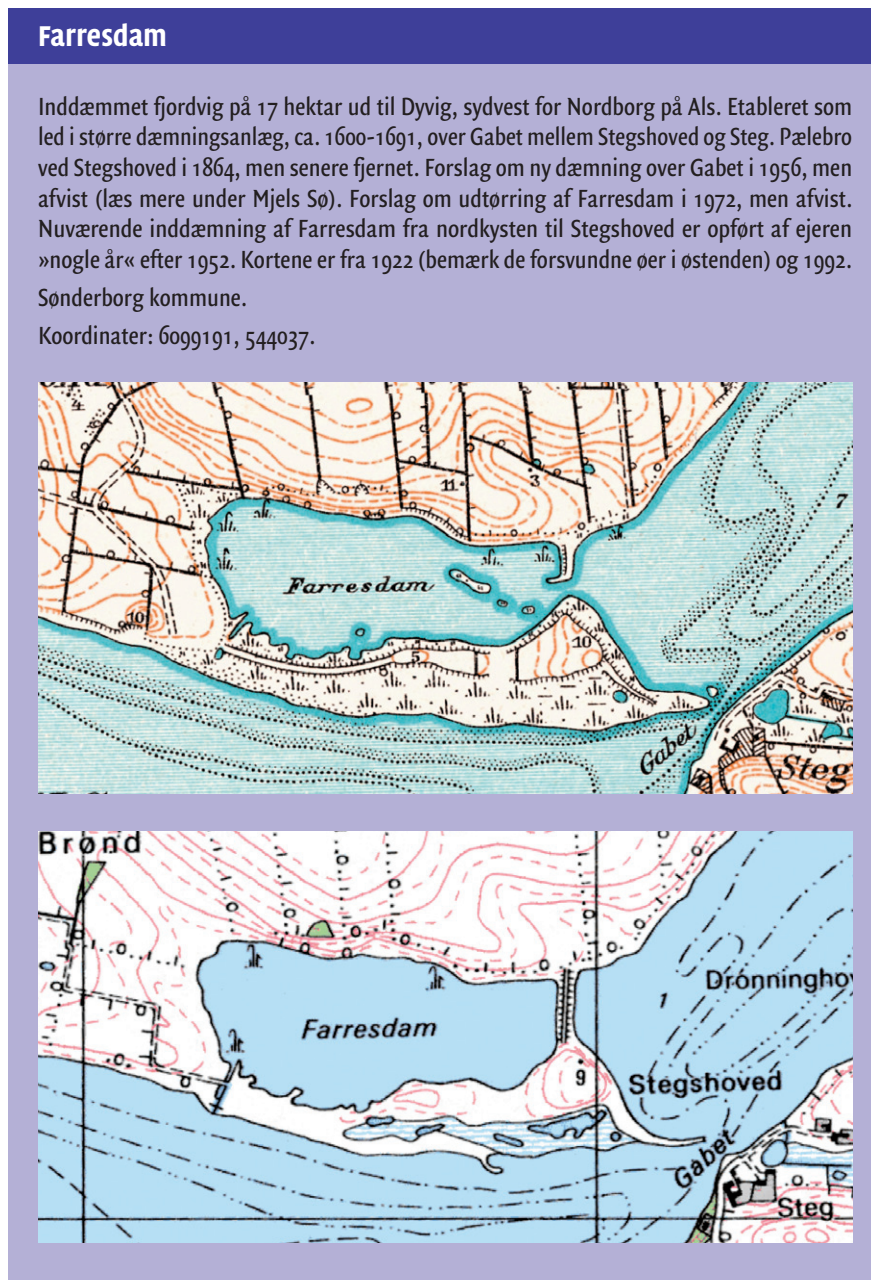
Allerede omkring år 1600 var den østgående fjordarm fra Mjelsvig afsnøret og omdannet til to store fiske-damme, der kendes i dag som Mjels Sø og Bundsø. Hertug Hans den Yngre af Sønderborg (1559–1622) var byggherren.

Det var også hertugen, der havde opført den dæmning over Gabet mellem Stegshoved og Steg, som tydeligt fremgår af Mejers kort. Hvornår ved vi ikke præcist, men mest sandsynligt omkring år 1600.

Angivelsen støttes af den tekst, som ledsagede Mejers kort, da Danckwerth offentliggjorde det i sin »Landesbeschreibung« i 1652. I denne bog opremses de gode havne på vestkysten af Als, og blandt dem er Dyvig ikke. Udeladelsen kan kun skyldes, at denne beskyttede fjordarm, der i dag huser en pænt stor lystbådehavn, ikke var sejlbart, netop på grund af dæmningen mellem Stegshoved og Steg.

Denne ganske anseelige dæmning, som på kortet har en bule på midten, der topografisk svarer til Stegshoved, har vel først og fremmest tjent til at lette samfærdslen. I en bog med gamle fortællinger fra Als hedder det, at »fra Hardeshøj og Mels førte den gamle landevej – oksevejen – over Stegsvig og Farresdam til Holm. Der var store dæmninger over begge havbugte, men den store stormflod i 1638 rev dæmningen bort, og siden den tid har denne ældste forbindelse mellem de to byer været afbrudt«.

Bortset fra årstallet for stormfloden, der må være forkert i forhold

til Mejers 1649-kort og Danckwerths beretning, så bekræfter den gamle fortælling, at der både har været en dæmning over Gabet fra Steg til Stegshoved, og en dæmning fra Stegshoved og ind til nordkysten, altså en inddæmning af Farresdam. Sandsynligheden taler stærkt for, at det var den meget ødelæggende

stormflod i 1691, der rev begge dæmninger bort.

Bro under 1864-krigen

Det næste kort, man kan støtte sig til, er tegnet i 1772 som illustration til 7. bind af Erik Pontoppidans »Danske Atlas«. Det viser tydeligt, at Gabet ind

Farresdam er en omvendt inddæmning, hvor man skaber en dam ved at holde på vandet. Der er stemmeværk i søen ved udløbet i den vestre ende, og det giver en højere vandstand på omkring en meter i dammen end i fjorden. I den lukkede dæmning mod øst er der masser af gule mursten og andet bygningsaffald; selve dæmningen er fire meter bred og med et par tjørn og hylde voksende her.

til Dyvig atter er åbent. Og sådan har det været siden.

Ganske vist blev der under 1864-krisen etableret en pælebro med klap fra Stegshoved, men den havde kun midlertidig karakter. Næsten hundrede år senere blev et forslag fra sognerådsformændene i Holm og Oksbøl om en dæmning med sluse ved Gabet fremsendt til Statens Landvindingsudvalg i juli 1956.

Sognerådene ansøgte om startpenge til et større landvindingsprojekt og ville gerne have bevilget 1500 kr. (19.000 kr. i 2009-værdi) til at betale for bundundersøgelser i farvandet mellem de to kommuner. Hvis jordboniteten berettigede noget sådant, ønskede man at tørlægge hele Mjels Vig, Dyvig og Farresdam. Det ville være nemt at gøre ved at bygge en dæmning over »Gabet« mellem Steg og Stegshoved. Forslaget faldt til jorden, da landvindingsudvalget afviste at give økonomisk støtte til det vidtløftige projekt.

Ligeledes blev der fremlagt en plan, omend langt mere beskeden, i 1972 om udtørring af kun Farresdam. Ejeren, der var gårdejer, ville gerne have noget ekstra græsningsjord, men han fik også nej.

Kulstof 14 fortæller sandheden

Ved udpræget lavvande er der lige ud for Stegshoved iagttaget nogle ejendommelige rækker af spidse pælestumper i havbunden. Lokalt har nogle ment, at det var rester af sejlspærringer fra vikingetiden.

Arkæologer har flere gange besigtiget forholdene, f.eks. i juni 1967, hvor Nationalmuseet fandt »stenrækker og områder med pælesætning og græstørvsophugning (...). Anlægget tolket som en 6-700 meter lang vold eller dæmning bygget af tørv og kantet af kampesten indadtil og pælerækker, stedvis med faskiner, udadtil. Prøver udtaget til C14-datering«.

Både på Stegshoved og på kysten ved Steg, altså på begge sider af Ga-

bet, blev disse stenrækker konstateret.

I juni 1980 var det Skov- og Naturstyrelsen, der foretog en såkaldt dykkerbesigtigelse. Der blev iagttaget »rester af en trækonstruktion i sejlrenden ud for vejforløbet på 1,5-2 m dybde«. Og september 1997 var Haderslev Museum på besigtigelse og konstaterede »rester af en vej, der mod nord og syd afgrænses af en række marksten, samt mod syd yderligere med en forstærkning af tørv«.

Disse ufuldstændige og stærkt beskadigede rester af fordums anlæg har været genstand for livlig spekulation. Hos Skibshistorisk Laboratorium på Nationalmuseet hæftede man sig især ved de nedrammede, tilspidsede pæle, som man mente at kunne henføre til vikingetiden. Skibshistorisk Laboratorium henviste også til en tolkning af stednavnet Steg, der angiveligt skulle stamme fra ordet »stika« = palisade i vand.

Men C-14 dateringerne af to pæle fra stedet kunne ikke understøtte vikingeteorien. Den ene datering lå

Der går Jersey-køer og græsser på det tørre strandoverdrev med liden klokke, røllike og rød svingel – og klumper af agertidsler. Desuden noteres stor knopurt, vejbred og rundbælg. Steghoved (højen) har været pløjet om og dyrket med korn, men i dag må der hverken dyrkes, gødskes eller sprøjtes. Længere ud mod fjorden findes den fineste strandeng med vandfyldte pander og loer, kogleaks og tagrør og tuer af stargræsser.

på 1550±70 og den anden på 1670±70.

Gåden blev løst af den stærkt lokalhistorisk interesserede læge, Valdemar Dreyer (1920-1995) fra Sjellerupskov. I 1981 fremlagde han sin egen tolkning med overbevisende dokumentation i en pjece på 20 sider.

Det er Dreyers arbejde, der ligger til grund for hele indledningen til denne fortælling. De gamle kort og de sjældne, trykte kilder, der udpeger Hertug Hans den Yngre som dæmningsbygmester ved Steg, er fundet frem af Valdemar Dreyer.

Kulturarvstyrelsen er i dag enig i Dreyers tolkning. På styrelsens hjemmeside står denne korte beskrivelse af lokalitetens oprindelse:

»Kulturarvsareal ved Steghoved dækker over en mulig forsvarsvold eller dæmning samt rester af et vej- og broanlæg fra middelalder eller efterreformatorisk tid. Voldanlægget er bevaret i 600-700 m's længde, bygget af græstørv og kantet af kampesten indadtil og pælerækker udadtil. Konstruktionen forsætter ud i vandet«.

Vikingehavn og døde slaver

Lokalt fortælles der dog langt mere vidtløftige myter end Valdemar Dreyers veldokumenterede teorier.

Gårdejer Kristen Schultz fra Holm, der købte Farresdam i 1952, har i nogle efterladte notater forestillet sig, at Steghoved var en ø, som vikingerne byggede en dæmning ud til. Schultz skriver videre:

»Vikingerne havde vinterkvarter her i bugten, hvor de riggede deres både til, til sommerens togter. Men ind i mellem kom fjenden og lavede ballade. Så i det 9. århundrede lavede man så dæmningen øst for Farresdam, og lavede en pælespærring i Stegsgaf, som der endnu kan ses resterne af. Angående dæmningen tror jeg, at den er lavet af slaver, som vikingerne tog til fange i de lande, hvori de opererede. Det er min mening om det store arbejde på den tid. Jeg har fundet mange menneskeknogler i søen. Når slaverne er segnet under udmattelse, er de simpelthen kastet i vandet«.

Som omtalt ovenfor er der ingen støtte til denne fortælling fra arkæo-

logernes side. Det afgørende punkt er C14-analyserne af pæleresterne, som daterer dem til længe efter vikingetidens ophør.

»Pas på tyren« stod der på skiltet, men den var nu ikke hjemme, da forfatteren kom på besøg.

Gåden om pælerækkerne ud fra Stegshoved blev løst af den stærkt lokalhistorisk interesserede læge, Valdemar Dreyer, fra Sjellerupskov. I 1981 fremlagde han sin egen tolkning med overbevisende dokumentation i en pjece på 20 sider. Valdemar Dreyer havde praksis i Nordborg fra 1951 til 1981 og udgav for egen regning flere hæfter om historiske emner, bl.a. fire hæfter om Nørreskoven på Als, som er populære den dag i dag. Dreyer døde i 1995 i en alder af 75 år.

Fra de seneste 150 års historie kan nu afdøde gårdejer Kristen Schultz dog bidrage med flere håndfaste kendsgerninger. For eksempel blev der bygget en ny sluse i dæmningen fra Holm-siden og over til Stegshoved

i 1849. Det viser originale kvitteringer for arbejdet, som Schultz har fundet.

Kristen Schultz fortæller også videre, at på et tidspunkt i anden halvdel af 1800-tallet blev dammen købt af en købmand Korf fra Sønderborg, som udsatte karper. Sidst på året sendte købmanden et dampskib op til Stegshoved, hvor man lossede tomme tønder over bord. De blev fisket op og slæbt i land, hvor de så stod klar til den store karpefangst.

Tidligere havde der været en vindmølle til at pumpe vandet ud, men den var blevet udskiftet med et lokomobil, som ved hjælp af en vandsnegl trak vandet ud, uafhængigt af om vinden ville blæse. Når dammen så var næsten tømt, kunne folk gå ud og fange karperne og lægge dem i tønderne. Derefter kørtes de til Hardeshøj, hvor man lastede dem i skibe til Tyskland.

I 1904 brød stormfloden nytårsaften gennem dæmningen, og halvdelen af den blev skyllet væk. Den blev ikke repareret.

Omkring 1938 gravede man grus i dammen, og i 1940-41 var det skaller til hønsefoder, som blev hentet op og solgt. Samme aktivitet fandt også stedovre ved Oldenor og i Bundsø.

Farresdam blev solgt til vildthandler H. Blunk i Sønderborg i 1946. Han

byggede sig et sommerhus ved dammen, som blev solgt til gårdejer Kristen Schultz fra Holm i 1952. »Nogle år« senere lod Schultz dæmningen genopføre. Det var også ham, der foreslog i 1972, at dammen skulle udtørres, men blev nægtet tilladelse.

I dag ejes Farresdam af Kristen Schultz' datter og svigersøn Nis Dreyer. De har købt det inddæmmede vandareal for at sikre den skønne natur for eftertiden, og for at undgå, at dammen skulle blive omdannet til put-and-take fiskeri. Som en finurlig krølle på beretningen om Farresdam giftede Kristen Schultz' datter sig med læge Valdemar Dreyers søn.

KILDER

Forfatterens besøg på lokaliteten, 24. juli 2005.

Danckwerth, Caspar: Neue Landesbeschreibung der Herzogtümer Slesvig und Holstein. 1652.

Dreyer, Valdemar: Steg. Privat tryk 1981.

Raben, J.: Folkesagn og gamle fortællinger fra Als og Sundeved. 1923.

Raben, J.: Nordborg igennem 800 års skiftende historie. 1929.

Schultz, Kristen N.: Stegshoved og Farresdam. Private notater, 1990. Hos Holm Lokalhistoriske Arkiv og kopi i forfatterens arkiv.

www.dkconline.dk

Blishøns er uhyre stridbare og vogter nidkært over deres små territorier i søer og større vandhuller, når de yngler. Uden tøven angriber de artsfæller og andre fugle, der drister sig ind på deres område. Udenfor yngletiden er de derimod sociale flokdyr, der ofte optræder hundreder eller tusinder sammen. Foto: Bente Holm-Petersen.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Farresdam, så brug dette link: www.dofbasen.dk

Herunder ses en oversigt over de 65 fuglearter (og racer), som er registreret fra **Farresdam**, pr. 16. marts 2010. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Lille Lappedykker	(1/12)	Rørhøg	(1/1)	Hættemåge	(1/5)	Sangdrossel	(1/1)
Toppet Lappedykker	(1/1)	Musvåge	(1/1)	Stormmåge	(2/5)	Vindrossel	(1/3)
Gråstrubet Lappedykker	(2/3)	Tårnfalk	(2/2)	Sølvmåge	(1/250)	Rørsanger	(2/3)
Skarv	(6/108)	Blishone	(8/858)	Svartbag	(1/2)	Tornsanger	(2/2)
Fiskehejre	(6/63)	Strandskade	(10/63)	Splitterne	(1/1)	Gransanger	(1/2)
Knopsvane	(10/111)	Stor Præstekrave	(6/14)	Fjordterne	(4/0)	Løvsanger	(1/1)
Sortsvane	(1/1)	Strandhøjle	(1/1)	Havterne	(1/2)	Halemejse	(1/8)
Grågås	(3/82)	Vibe	(14/438)	Ringdue	(1/1)	Musvit	(1/5)
Bramgås	(1/35)	Almindelig Ryle	(1/2)	Gøg	(1/1)	Stær	(1/8)
Knortegås, Mørkbuget	(1/1)	Dobbeltbekkasin	(1/14)	Isfugl	(1/2)	Grønirisk	(1/2)
Gravand	(12/116)	Lille Kobbersneppe	(1/1)	Stor Flagspætte	(1/2)	Stillits	(1/2)
Krikand	(1/4)	Storspove	(1/1)	Sanglærke	(2/2)	Gulspurv	(2/4)
Gråand	(6/43)	Sortklire	(1/1)	Digesvale	(1/3)	Rørspurv	(2/3)
Troldand	(2/60)	Rødben	(10/30)	Engpiber	(5/38)	Bomlærke	(1/1)
Hvinand	(2/20)	Hvidklire	(6/10)	Hvid Vipstjert	(1/1)		
Toppet Skallesluger	(6/42)	Svaleklire	(1/1)	Gærdesmutte	(1/1)		
Stor Skallesluger	(2/3)	Mudderklire	(3/15)	Solsort	(1/1)		